LÉKAŘI
Z OSVĚTIMI
BRUNO HALIOUA

LÉKAŘI
Z OSVĚTIMI

S podporou Nadace památky holokaustu

© Perrin 2022
Published by arrangement with Lester Literary Agency & Associates

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.

Translation © Vladimír Čadský, 2024
Cover © Martin Kopecký, 2024
© DOBROVSKÝ s.r.o., 2024

ISBN 978-80-277-4677-4 (pdf)

LÉKAŘI Z OSVĚTIMI

Bruno Halioua

přeložil Vladimír Čadský

PANGEA

Obsah

Předmluva		9
Úvod		23
	PRVNÍ ČÁST	
	Zločinní lékaři	
1	Vybudování lékařské organizace SS v Osvětimi	31
2	1941, když se z lékaře stane kat	53
3	Stěžejní úloha nacistických lékařů při vyhlazování židů	77
4	Motivace lékařů SS	103
5	Experimenty lékařů SS	125
	DRUHÁ ČÁST	
	Deportovaní lékaři	
6	Uprostřed pekla	157
7	Ošetřující personál v revírech	187
8	Lékaři pomáhají deportovaným	205
	TŘETÍ ČÁST	
	Šedá zóna	
9	Přinuceni ke spolupráci	231
10	Lékaři přinucení podílet se aktivně na vraždách	251

Závěr 273

Přílohy

Příloha A: Co se s nimi stalo 279
Příloha B: Srovnávací tabulka vojenských hodností 302
Příloha C: Slovník výrazů koncentračního tábora 303

Poznámky 305
Bibliografie 362
Rejstřík osob 371
Poděkování 381

Na památku otce mé matky,

Abrahama Tajszydlera,

který přišel do Francie v roce 1930, 1. září 1939 dobrovolně vstoupil do francouzské armády, 5. června 1942 byl deportován do Osvětimi a 11. srpna 1942 byl zavražděn ve věku třiceti sedmi let.

© Památník holokaustu

Plán tábora Auschwitz II

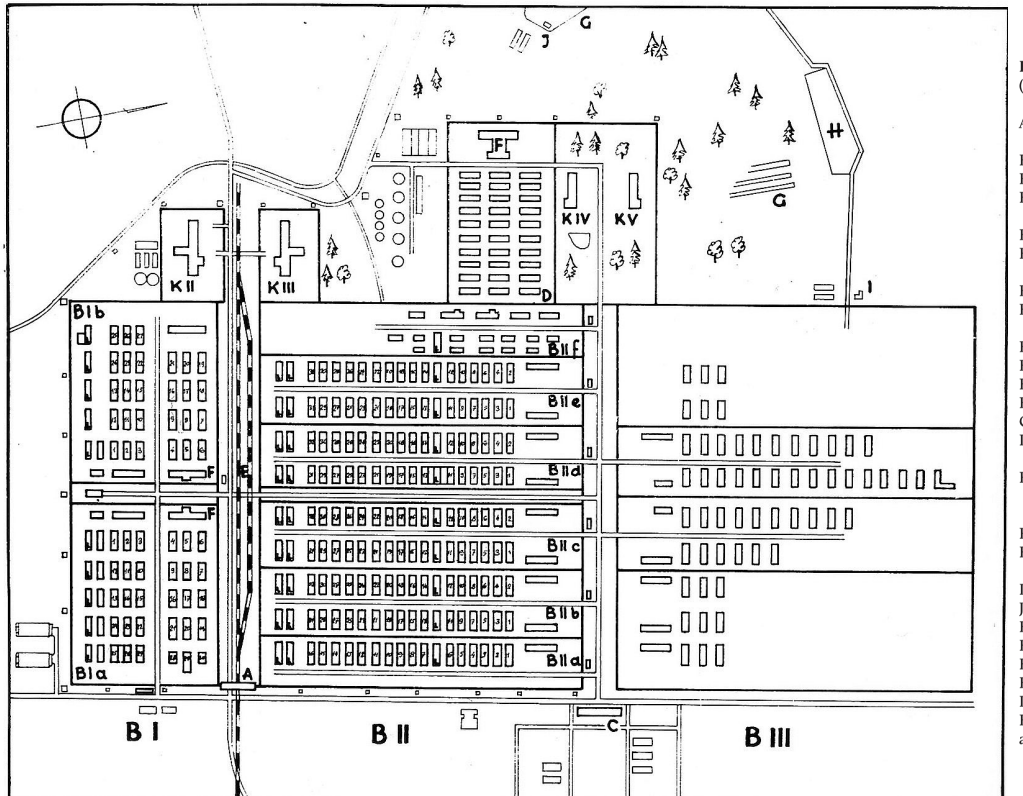

Koncentrační tábor Osvětim (Brzezinka)

A	hlavní služebna stráží se strážní věží
BI	první sektor tábora
BII	druhý sektor tábora
BIII	třetí sektor tábora ve výstavbě (Mexiko)
BIa	ženský tábor
BIb	zpočátku mužský tábor, od roku 1943 karanténní tábor
BIIa	karanténní tábor
BIIb	rodinný tábor pro terezínské židy
BIIc	tábor pro maďarské židy
BIId	mužský tábor
BIIe	cikánský tábor
BIIf	nemocnice pro vězně
C	komandantura, baráky pro SS
D	sklad předmětů uloupených vězňům (Kanada)
E	rampa, kde byli lidé vykládáni z transportů a kde byla prováděna selekce
F, G	místa, kde byly spalovány mrtvoly
H	společné jámy pro sovětské válečné zajatce
I	první provizorní plynová komora
J	druhá provizorní plynová komora
KII	plynová komora a krematorium II
KIII	plynová komora a krematorium III
KIV	plynová komora a krematorium IV
KV	plynová komora a krematorium V
L	latríny a umyvadla

Baráky pro vězně byly označeny arabskými číslicemi.

„V konfliktu mezi Dobrem a Zlem za druhé světové války hráli zvrhlí nacističtí lékaři zásadní roli. Ve vědě organizované krutosti, kterou nazýváme holokaust, předcházeli mučitele a vrahy. V talmudu najdeme rčení, dosti znepokojující, které se na ně hodí: *Tov še-barofim le-gehinom* – ‚Nejlepší lékaři jsou předurčeni k peklu'. Nacističtí lékaři peklo dělali."

Elie Wiesel[1]

Předmluva

Geneze konečného řešení

Claude Quétel

Na samém začátku roku 1924, kdy Hitler sepisuje ve zdech káznice v bavorském Landsbergu – vězení, v němž s ním zacházeli více než dobře –, *Mein Kampf*, jsou země, v nichž se mluví německým jazykem, prostoupeny silnou tradicí *völkisch*. Toto hnutí, zrozené na konci 19. století, pěstuje posedlost kořeny germánského *Volku* a „čistotou rasy". Tento rasialismus* tvrdí, že germánská rasa je nadřazena všem ostatním, a vyvozuje z toho historickou hegemonii. Přežití nejschopnějšího zároveň znamená eliminaci méně způsobilých. A vyšší rasa předpokládá existenci nižších ras: „rasialistický" pangermanismus vyrůstá z antisemitismu, a to nejen sociálního, s „lineckým programem" z roku 1882, který požaduje zbavit se židovského vlivu, „chceme-li dovést zamýšlené reformy k úspěšnému konci", ale také rasialistického, v čele s Rakušanem Schönererem požadujícím „ochranu německé krve".

V letech, kdy se potuloval po Vídni, přijal Hitler, muž nevalného vzdělání a průměrné inteligence, tyto ideje za

---

* Dáváme přednost tomuto neologismu před pojmem „rasismus", který je příliš univerzální. *Völkisch* rasialismus přidává k politickému pojmu „národa" biologickou koncepci německého národa.

své, hlavně během žvanění po hospodách – kde trávil hodně času. Evidentně tam četl a glosoval články Vídeňana Guida von Lista, který ohlašoval příchod nových pořádků, kdy se probudí duch árijských Germánů. Četl také Jörga Lanze von Liebenfelse – zběhlého cisterciáckého mnicha, který se stal teoretikem a zakladatelem rasialistické a eugenické revue *Ostara*. Ta glorifikuje árijskou rasu lidí-bohů (*Gottmenschen*), která je od biblických časů poskvrněna „lidmi-zvířaty tmavé pleti". Tito árijci dosáhnou „božství" až po „rasové očistě".

Po skončení první světové války Hitler, hluboce poznamenaný porážkou a Versailleskou smlouvou vnucenou Německu (*Diktat*), přijal za své myšlenky Dietricha Eckarta, který v roce 1919 založil Německou dělnickou stranu (z níž se záhy stane strana nacistická) a byl prvním vydavatelem novin *Völkischer Beobachter* (Lidový pozorovatel). Jako radikální antisemita v roce 1919 napsal, že „židovská otázka je hlavním problémem lidstva, který v sobě zahrnuje všechny ostatní problémy".

Seznam teoretiků a propagandistů, kteří mohli ovlivnit Hitlera před první světovou válkou a ještě více po ní, by byl dlouhý a nutně neúplný. Někteří z nich iniciativně volají po *Führerovi* (vůdci), který završí *völkisch* revoluci. Proč by to nemohl být on? Právě v tomto duchu se profiluje, když vydává *Mein Kampf*, jehož první svazek vychází v červenci 1925. Zpočátku byl prodej, byť provázený agresivní reklamou, skromný, potom narůstal současně s tím, jak rostla strana, až prudce vyskočil s nástupem Hitlera k moci v roce 1933. Do roku 1936 tak bylo prodáno 2,5 milionu výtisků a do roku 1945 12,5 milionu (prodej nezeslábl ani během války). Od roku 1933 je *Mein Kampf* podle reklamního sloganu říšského ministerstva národní osvěty a propagandy z dílny Josepha Goebbelse „základním kamenem německé budovy,

jednou provždy knihou německého lidu". Alfred Rosenberg, „vůdcův pověřenec pro veškerou intelektuální a filozofickou výchovu Národněsocialistické německé dělnické strany", napíše za války program o třiceti bodech o tom, co se má po konečném vítězství stát „říšskou národní církví". Předpokládá se, že se v Německu přestane vydávat a šířit bible a že ji nahradí *Mein Kampf*. „Na oltářích nesmí být nic jiného než *Mein Kampf* – pro Němce, a tedy i pro Boha, nejsvětější ze všech knih" (bod č. 19). Ale četli kdy Němci tak nejasnou a nestravitelnou knihu, jako je *Mein Kampf*? Německý historik Eberhard Jäckel tvrdí, že to byla „nejméně čtená kniha bestsellerů světové literatury". To je možné. Samotný Eichmann při procesu v Jeruzalémě prohlásil, že *Mein Kampf* nikdy nečetl. Tomu se dá věřit. Ale skutečná otázka nezní, jestli Němci *Mein Kampf* četli, ale jestli se obecně hlásili k jeho ideologii. A co říká *Mein Kampf* o židech? Bible nacistické strany, po většinu času zmatená a obskurní, taková není, jakmile jde o židy (slovo „žid" se v knize objevuje 466krát). Na všech stránkách se do omrzení opakují fráze o *völkisch* krvi a rase. O árijcích tam toho Hitler – z dobrých důvodů – mnoho neříká. Na druhé straně autor *Mein Kampfu* nahrazuje celkem teoretický antisemitismus *völkisch* tradice antisemitismem bojovým: jediná krev, jediná rasa – stojící proti antirase, židovské rase, „zamořující rase", „zhoubné rase". Ohlašuje se boj kosmických rozměrů: „Je jisté, že náš svět směřuje k radikální revoluci. Jde jen o to vědět, jestli se odehraje pro blaho árijského lidstva, nebo ku prospěchu věčného žida." To je cena, za kterou bude nastolena „Idealistická říše". „Se židy není kompromis možný, pouze nemilosrdné buď oni, nebo my!"

Na rozdíl od statické nenávisti *völkisch* teoretiků (které Hitler přirovnává k „roji somnambulů") je nenávist v *Mein Kampfu* vražedná a ohlašuje budoucí zločiny třetí říše. *Mein*

Kampf je první článek osudového řetězce, který povede k válce a ke genocidě židů. Oba fenomény jsou spojeny: Němci nemohou porazit vnějšího nepřítele, pokud nevymýtí nepřítele vnitřního. K tomuto dogmatu se Hitler vrátí 30. ledna 1939, kdy se již blíží vstup do války, ve slavnostním projevu před Říšským sněmem: „Dnes budu opět prorokem. Jestliže se mezinárodnímu finančnímu židovstvu v Evropě i mimo Evropu opět podaří uvrhnout národy do světové války, pak výsledkem nebude bolševizace světa, a tedy vítězství judaismu, ale naopak zničení židovské rasy v Evropě."

V *Mein Kampfu* se Hitler rozepisuje také o „rasové hygieně" a všem, co s ní souvisí; inspiruje se tedy rovněž dávnými rasialistickými tezemi z této oblasti. Na samém konci 19. století Alfred Ploetz, zakladatel Společnosti pro rasovou hygienu, navrhuje dvojitou selekci zdravých a degenerovaných jedinců. Druhé skupině je nežádoucí věnovat jakoukoli péči, která by jim dovolila „přežívat a množit se". Tuto ideu rozvíjí řada *völkisch* autorů, vedených příkladem jistého Hentschela, který v utopické povídce *Lidská zahrada* popisuje společnost řízenou zcela podle představ rasové hygieny.

V roce 1920 dva němečtí akademici, psychiatr Alfred Hoche a právník Karl Binding, publikují „vědecký" manifest *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* (Právo eliminovat život nehodný žití). Tento dokument hlásá lékařskou eliminaci „zaostalých", kteří jsou podle obou doktorů jen „prázdnými obálkami s lidskou tváří". Aby předešli obvinění z vraždy, autoři upozorňují: „Jsme na úsvitu nové éry, která už nebude kvůli vyšší morálce přeceňovat život jako takový."

Hitler říká totéž. Napřed je nutno vzít nevyléčitelně nemocným a „postiženým" (*defekte Menschen*) možnost množit se. Pouhá sterilizace však nestačí: „Bude-li to nutné, dospějeme k nemilosrdné izolaci nevyléčitelných, k opatření, které

je barbarské pro ty, jichž se týká, ale blahodárné pro současníky i potomstvo. Přechodné utrpení jednoho století může a musí zbavit zla staletí následující."

A právě tehdy nehlučně přichází na scénu eutanazie, poslední stadium eugenismu, který není výdobytkem jen Němců. Kolem roku 1920 pětadvacet států USA povolí nucenou sterilizaci „zločinců a dalších osob pokládaných z genetického hlediska za méněcenné". Ve Francii Alexis Carrel, nositel Nobelovy ceny za lékařství z roku 1912 a eugenik bojující za biokracii, v roce 1935 napíše v bestselleru *Homme, cet inconnu* (Člověk, ten neznámý): „Existuje ještě jeden nevyřešený problém nesmírného množství slabomyslných a kriminálníků. Náklady na věznění a na ústavy pro choromyslné jsou dnes, jak víme, gigantické. (…) Proč by společnost nemohla se zločinci a choromyslnými zacházet hospodárněji? (…) Zařízení pro eutanazii, vybavené plynem, by dovolilo vyřešit to humánně a hospodárně." Laureát Nobelovy cenu za lékařství toto napsal ve třicátých letech 20. století a dodal: „Filozofické systémy a sentimentální předsudky musejí ustoupit této nezbytnosti." Nenechal se tak jen unést při psaní, jak ještě i dnes tvrdí jeho obhájci.*

Rakušan Konrad Lorenz, budoucí laureát Nobelovy ceny za lékařství a mezinárodní koryfej etologie, nového vědního oboru, který pomáhal budovat, vstoupí roku 1938 do nacistické strany, možná proto, aby dostal profesuru na univerzitě v Královci. Není proto o nic méně přesvědčeným rasialistou, který v roce 1940 napíše o válce mezi Spojeným královstvím a Německem: „Z biologického hlediska rasy je katastrofální vidět dva nejlepší germánské národy na světě, jak spolu

* Musíme dodat, že postoj Alexise Carrela byl ve Francii absolutně menšinový. Vichistický režim zavedl jen jeden explicitně eugenický zákon: zákon z 16. prosince 1942 o povinné předsvatební prohlídce (lékař však nemá právo manželství zabránit).

vedou válku, zatímco smíšené a nebílé rasy, černá, žlutá, židovská, sedí doma a mnou si ruce."

A jaká je situace německých židů? Až se Hitler dostane k moci, nezapomene na ně. Jsou diskriminováni, šikanováni a vystavováni násilí. Norimberskými zákony z roku 1935 jsou dokonce zbaveni německého občanství – včetně bojovníků první světové války. Jsou vypovězeni ze státní správy, z advokacie, univerzit, lékařského stavu, tisku, rozhlasu, divadel. Manželství a mimomanželské styky s občany „německé krve" jim jsou zakázány a již existující manželství rozváděna. Cílem těchto takzvaných zákonů „na ochranu německé krve a cti" je „biologicky" oddělit židy a německý *Volk*.

Dne 9. listopadu 1938, pod záminkou zavraždění tajemníka německého velvyslanectví v Paříži mladým židem polského původu, nacisté zorganizují „křišťálovou noc" (*Kristallnacht*), gigantický pogrom, během něhož jsou vypleněny nebo vypáleny stovky židovských obchodů a synagog. Oficiálně je zabito jednadevadesát židů, většinou drobných obchodníků, ale *Kristallnacht* je především záminkou pro internování 30 000 židů v šesti k tomuto datu již existujících koncentračních táborech, které jsou od roku 1934 spravovány SS.

Organizované vraždění ve jménu rasy nicméně nepostihuje jako první židy, ale duševně nemocné v rámci programu eutanazie *Aktion T4.** Jakousi předehrou byl zákon ze 14. července 1933: ten zavedl nucenou sterilizaci osob postižených dědičným onemocněním (od následujícího roku nový výnos hovoří o „méněcenných bytostech"). V říjnu 1933 ministerstvo spravedlnosti oznámilo svůj záměr dovolit lékařům praktikovat eutanazii u pacientů, kteří byli diagnostikováni jako nevyléčitelně nemocní. Navzdory odporu

* Podle adresy ústředního sídla: Tiergartenstrasse č. 4, Berlín.

v náboženských kruzích a části lékařského stavu bylo veřejné mínění přivykáno myšlence, že duševně nemocní vyjdou příliš draho, a v jejím šíření se notně činila nacistická propaganda. Ta v časopisech a v kině ukazovala úděsné příklady duševního zaostávání a malformací s otázkou: „Chcete na ně dál platit?" V ústavech byly organizovány návštěvy tisku i veřejnosti. Ve filmu *Opfer der Vergangenheit* (Oběti minulosti), který měl *Führer* obzvlášť rád, se roku 1937 vysvětluje, že „židovská rasa je mezi choromyslnými obzvlášť zastoupena". Do kanceláře pak začínají přicházet takto povzbuzené individuální žádosti o eutanazii. Počátkem roku 1939 se rodiče – fanatičtí nacisté – dítěte s hroznými malformacemi obracejí přímo na *Führera*. Není snad nejvyšším otcem německého národa?

Zrodí se tak „akta K", která předcházejí eutanazii a vycházejí z vůdcova osobního nařízení: „Nemocní pokládaní za nevyléčitelné budou moci využít výhodu smrti z milosti (*Gnadentod*)." Prvním aktem *Kinder-Aktion*, kdy jsou usmrcovány děti s dědičnými malformacemi či mentálně retardované, je smrtící injekce Luminalu (fenobarbituru) podaná lékařem. Dospělí budou brzy následovat. V létě 1939, kdy je válka již za dveřmi, je spuštěna *Aktion T4*. Pro svou izolovanost je vybráno šest center eutanazie.* Individuální smrtící injekci je třeba nahradit kolektivním usmrcením. Zvoleným postupem je zplynování oxidem uhelnatým (CO), bezbarvým, bez zápachu, bez chuti, nedráždivým, relativně rychle působícím v důsledku snížení přenosu kyslíku v krvi. Člověk umírá na „vnitřní zadušení", nic necítí a ztrácí vědomí. Každé středisko eutanazie má plynovou komoru, která může

* Zámek Grafeneck (jižně od Stuttgartu), vězení Brandenburg (východně od Berlína), zámek Hartheim (západně od Lince v Rakousku), středisko Sonnenstein (na jih od Drážďan), středisko Bernburg (jižně od Magdeburgu), středisko Hadamar (severně od Frankfurtu nad Mohanem).

„přijmout“ až dvacet osob. Zařízení doplňuje kremační pec. Jako kamufláž slouží sprchy. Ti nejnervóznější či nejzvědavější dostanou injekci morfinu. Většinu obětí nicméně uklidní bílé pláště; ty kromě jiného potvrzují biomedicínský ráz tohoto usmrcení.

Ano, lékaři, kteří se do *Aktion T4* v rozporu s názvem své profese zapojí, se opravdu najdou. To oni otvírají stavidla smrti („Právě lékař má za úkol chopit se injekční stříkačky.“). To oni předtím provedli lékařskou pseudoprohlídku, v žádném případě psychiatrickou, jde totiž spíš o kontrolu totožnosti – v jejím průběhu lze zjistit, jestli má dotyčný třeba zubní protézu se zlatými zuby. Tito lékaři, výhradně dobrovolníci, jsou buď členy SS, nebo přesvědčenými nacisty. Medicína je v Říši ze všech profesí nejvíce nacifikovaná. Zbytek personálu, počínaje těmi, kdo zajišťují převoz, jsou rovněž SS, s původním jádrem poddůstojníků přicházejících z koncentračních táborů Dachau, Sachsenhausen, Buchenwald. Při *Aktion T4* jsou v civilu.

Všechno musí probíhat v absolutním utajení, jelikož obyvatelstvo – *a fortiori* rodiny obětí eutanazie – je udržováno v nevědomosti. Nic nenasvědčuje tomu, že veřejné mínění (a ono přese všechno existuje) v předválečném Německu je připraveno to akceptovat. Lékaři si musejí lámat hlavu, aby uvedli příčiny přirozeného skonu (často tuberkulózu). A aby zdůvodnili kremaci, která umožňuje vyhnut se ohledání, jež by odhalilo pravdu, hovoří o nakažlivé infekci. Rodinám, které si to vyžádají, zašlou na jejich náklady pohřební urnu s popelem odebraným za společné hromady ostatků. Personál ústavů, odkud oběti odjíždějí, je stále rezervovanější. V okolí středisek eutanazie se začíná o lecčems mluvit. Například Himmler 19. prosince 1940 napíše o středisku Grafeneck: „Obyvatelstvo pozná autobusy SS a myslí si, že ví, co se tam děje, když se z kremační pece permanentně valí

dým.“ Rodiny jsou otevřeně znepokojené. Tehdy už je lepší než o eutanazii mluvit o biomedicínské eliminaci, pro kterou jsou přednostně vybíráni židovští pacienti. K datu 31. ledna 1941 Goebbels ve svém *Deníku* shrnuje: „40 000 jich už odešlo, 60 000 ještě čeká. Je to strašný úkol, ale nezbytný.“ V červenci 1941 středisko eutanazie v Hadamaru „oslaví“ pijatykou svého desetitisícího zplynovaného.

V kázání ze 3. srpna 1941 odsuzuje vraždění mentálně nemocných biskup z Münsteru, Clemens August von Galen: „Jaká to děsivá doktrína, kteráž se snaží ospravedlnit vraždění nevinných.“ Když se začne bouřit katolické obyvatelstvo, je s ohledem na rostoucí znepokojení veřejného mínění o ukončení, alespoň oficiálním, *Aktion T4* rozhodnuto.

„Divoká eutanazie“ ve skutečnosti pokračuje, byť třeba jen tím, že se nemocní nechají záměrně umřít hladem. Především je však v koncentračních táborech pod kódovým označením *14f13** zaváděno nové „zvláštní zacházení“, které program *T4* uvedl. Organizace SS *Aktion T4* neřídila, jen dodávala „personál“. Teď už jen zbývalo importovat tento typ zvláštní operace do koncentračních táborů. V tu dobu sice v táborech již probíhaly jednotlivé a četné exekuce, ale pokud jde o *14f13*, to je něco docela jiného: nyní jsou ti, kteří mají být usmrceni, vybíráni vědeckými postupy.

Do táborů tak byli posíláni lékaři, kteří měli solidní zkušenost s *T4*. Doktor Friedrich Mennecke, lékař, který vstoupil do strany i SS roku 1932, byl jedním z hlavních aktérů *T4*. Když byl nyní pověřen selekcí v táboře Sachsenhausen, napíše ženě v dopise ze 4. dubna 1941: „Naše práce je velice

---

* Na dokumentech Inspekce koncentračních táborů *14f1* označuje přirozenou smrt, *14f2* smrt při nehodách, *14f3* vězně zabité při pokusu o útěk…

zajímavá.“ V tomto „vzorovém táboře“, kde má sídlo Inspekce koncentračních táborů (IKL) a kriminální policie (Kripo), jsou hlavně němečtí židé, mnozí uvěznění v roce 1938, ale také asi tisícovka homosexuálů, deportovaných na základě „paragrafu 175“ – článku německého trestního zákoníku kriminalizujícího mužskou homosexualitu. Ti jsou přidělováni do nejtvrdších pracovních „komand“ s obzvlášť vysokou úmrtností.

Selekce prováděné na základě programu *14f13* jsou ještě povšechnější než pro *T4*: žádné osobní vyšetření, stačí jen přečíst spisy s předem vyplněnými dotazníky, které často nezahrnují žádné lékařské informace – jenom jméno deportovaného, jeho rasu, politickou minulost, způsobilost k práci, prohřešky, jichž se dopustil… Jediným úkolem lékařů programu *T4*, kteří se stále pohybují v bílých pláštích, je prohlédnout složky dodané ředitelstvím a táborovými lékaři. Osoby zachycené selekcí pak putují do třech středisek eutanazie *T4*, kde plynové komory přestaly pracovat jen nakrátko. Už to nejsou duševně nemocní.

Během jara a léta 1941 bylo ve středisku Sonnenstein zplynováno pět set sedmdesát pět deportovaných z Osvětimi a čtyři sta padesát z Buchenwaldu. Tisícovka deportovaných z Mauthausenu byla zplynována v Hartheimu. Mennecke je jedním z jedenácti expertů, kteří jezdí z tábora do tábora a provádějí selekce. Dne 1. prosince 1941 píše ženě z Ravensbrücku: „I když jsem dnes začal s půlhodinovým zpožděním, zlomil jsem všechny rekordy. Podařilo se mi vyplnit dvě stě třicet formulářů, takže jich je teď připravených tisíc sto devadesát dva.“

„Zvláštní zacházení“ *14f13* se stále méně zaměřuje na individuální složky a zavádí cosi jako „kolektivní diagnostiku“. A „žid“ už znamená diagnózu samu o sobě, takže se organizují odděleně transporty árijců a židů. Týž Mennecke

25. listopadu 1941 napíše: „Následovala druhá várka tisíce dvou set židů, ale nebylo nutno je vyšetřovat." Americký psychohistorik Robert Jay Lifton pokládá zvláštní zacházení *14f13* za „klíč, který nám umožňuje spojit přímou lékařskou vraždu (*T4*) s medikalizovaným vražděním v koncentračních táborech – tedy spojit nacistickou vizi eutanazie s genocidou".

Souběžně s tím postupuje válečné dění, které rozvinulo vlastní logiku smrti. Ihned po okupaci Polska byli židé (cca 3,5 milionu osob, tedy 11 procent populace) masivně vyháněni ze svých domovů a soustřeďováni v ghettech, kde se o jejich eliminaci brzy postaralo přelidnění a strádání. Masakrů židů se dopouštěly také okupační síly – SS, ale i wehrmacht. Proces však urychluje a radikalizuje zejména vpád do Sovětského svazu, když jsou pod velením SS vytvořeny mobilní zásahové jednotky (*Einsatzgruppen*) s úkolem zajistit „politické zabezpečení dobytých území". Židé zahnaní do improvizovaných ghett jsou masově vyvražďováni (33 771 osob během dvou dnů, 29. a 30. září 1941, v rokli Babí Jar na okraji Kyjeva).

Pro Himmlera a jeho muže číslo dvě, Reinharda Heydricha, jde tedy o to, racionalizovat proces, který se už fakticky stal „konečným řešením židovské otázky". Do podzimu 1941 někteří nacisté ve vůdcově okolí uvažovali o řešeních, jako byla masová deportace evropských židů do Palestiny a na Madagaskar, ale to už nebylo na pořadu dne. Dne 12. prosince 1941 Hitler, zuřící kvůli neúspěchu bitvy o Moskvu, svolá vedoucí představitele nacistické strany a prohlásí před nimi: „Naši vojáci umírají během tažení na východě. Židé, osnovatelé tohoto konfliktu, za to musejí zaplatit svými životy."

Když 20. ledna 1942 Heydrich svolá do vily ve Wannsee nedaleko Berlína asi třicet představitelů ministerstev a okupovaných území, není to ani tak proto, jak se stále ještě tvrdí, aby se rozhodlo o konečném řešení (poněvadž to už začalo),

ale aby byla zhodnocena velikost tohoto úkolu: 22 milionů evropských židů (nezapomněli na nikoho, dokonce ani na židy ve Velké Británii!), z toho pět milionů na dobytých územích Sovětského svazu. Exekuce zastřelením nemohou stačit. Otázka prostředků, které by měly být použity, nebyla ve Wannsee paradoxně nastolena, tam o ní rozhodně nebylo řečeno nic podstatného. Ta totiž vyvstává hned od začátku okupace Polska. V oblasti Wartheland, části Polska přímo připojené ke třetí říši a určené ke germanizaci, již začaly fungovat kamiony inspirované programem *T4*, v nichž se oběti udusí oxidem uhelnatým z výfukových plynů.

Tři měsíce před konferencí ve Wannsee je rozhodnuto vybudovat v Belžci, opět v Polsku, první vyhlazovací tábor. Je to první tábor, kde jsou postaveny stabilní plynové komory. Za tím účelem byli povoláni experti programu *T4* a *14f13*, počínaje Christianem Wirthem, původně odpovědným za středisko eutanazie v Grafenecku, později povýšeným na generálního inspektora všech institucí pro eutanazii. Je jen zcela logické, že je jmenován velitelem tábora Belžec, stejně jako je na začátku srpna 1942 ustanoven generálním inspektorem vyhlazovacích táborů v rámci operace *Reinhard* (Belžec, Sobibór, Treblinka).

První zplynování v pevném zařízení proběhlo v Belžci 17. března 1942. První vyhlazovací středisko vybavené jen zplynovacími nákladními auty bylo zřízeno v Chelmnu, šedesát kilometrů od Lodže a jeho přelidněného ghetta. Také tam je patrná souvislost s *T4*, daná již aktéry. V tomto případě jde o důstojníka SS Herberta Langeho. Ten napřed velel v čerstvě okupovaném Polsku *Sonderkommandu* (zvláštní jednotce) osmdesáti esesáků, jejichž úkolem bylo zajišťovat v ústavech a institucích duševně nemocné a fyzicky hendikepované a posílat je ke zplynování v mobilních komorách kamionů.

Úkolem Chelmna, kde zplynování začalo fungovat v prosinci 1941, je likvidace židů z lodžského ghetta a obecněji z Warthelandu. K nim je nutno připočítat sovětské válečné zajatce, cikány, Romy. Na konci podzemní chodby, před níž se oběti musejí svléknout, čekají tři kamiony. Mnozí se vzpírají a nechtějí do smrticího kamionu nastoupit. Usmrcení oxidem uhelnatým trvá stále ještě velice dlouho (déle než dvacet minut) a na konci této příšerné kalvárie se ještě najdou přeživší, které je třeba dorazit ranou z revolveru. To konstatuje i Adolf Eichmann, který přijede do Chelmna na inspekci a pečlivě si zaznamenává časy exekuce, aby odhadl efektivitu.

Konečné řešení židovské otázky se tak odvíjí podle nul: 10 000, 100 000, 1 000 000… Vzniká genocidní mašinerie, jejímž hlavním článkem je Osvětim.

Úvod

16. srpen 1944. Transport 1 767 židů původem z Řecka vjíždí do areálu Osvětimi-Brzezinky. Devadesát čtyři z nich pochází z malého ostrova Kos, součásti Dodekanés v Egejském moři, kde vedli až do svého zatčení a deportace 23. července 1944 poklidný život. Deportovaní, vystrašení a vyčerpaní po cestě lodí a pak vlakem, která trvala třináct dní, jsou surově vyhnáni z vagonů. Dav je směrován k lékaři SS, který provádí nemilosrdnou selekci, na jejímž konci je tři sta čtyřicet šest mužů a dvě stě padesát čtyři žen uznáno práceschopnými a posláno do tábora.* Ostatní, hlavně ženy s dětmi, nemocní a starci, jsou posláni do plynových komor: nevědí, že právě prožívají poslední okamžiky svého života. Jak by si mohli představit, že lékař SS je právě odsoudil k smrti udušením s hrozným utrpením v plynové komoře? Na své uniformě má Hippokratův znak – Hippokrates pocházel právě z ostrova Kos** –, jenž se ve 4. století př. Kr. stal symbolem lékařství.

Lékaři SS podílející se na zavraždění 1,1 milionu osob, většinou židů svážených z celé Evropy, sehrávají rozhodující

* Z tohoto transportu přežije jen dvanáct lidí.

** Hippokrates, řecký lékař a filozof žijící ve 4. století př. Kr., pokládaný za otce lékařství a lékařské etiky, je neslavnějším rodákem z ostrova Kos. Ve starověku byla na Kosu slavná lékařská škola „Asklepiovo bratrstvo".

roli v masakrování mužů, žen i dětí, jež v Osvětimi-Brzezince probíhalo v letech 1940 až 1941.[1] Podílejí se na každé z etap vyhlazovacího procesu, od vystoupení z vagonů až po vstup do plynových komor, a přispívají k přeměně Osvětimi na podnik industrializované smrti, který lékař SS Friedrich Entress* přirovnává k „běžícímu pásu" (*am laufenden Band*)[2] a jehož efektivnost a rychlost vychvaluje.

Úkolem lékařů SS je tedy spíše zajišťovat pekelný rytmus vyhlazování než provádět efektivní selekci jednotlivců podle schopnosti pracovat pro válečný průmysl, jak by si přála hospodářská větev organizace.** Jejich úkolem je udržovat rovnováhu mezi populací deportovaných v táboře v procesu, jenž americký psychiatr Robert Lifton nazval „osvětimská ekologie", a mají tak značnou moc: „Pouhé gesto rukou těchto osob, nadaných mocí větší než římští císařové, rozhoduje každý den o životě tisíců lidských bytostí."[3]

Upřesněme, že počet lékařů aktivně působících v táboře, který měl být největší z koncentračních táborů (*Konzentrationslager*), nejproduktivnější z táborů pracovních (*Arbeitslager*) a nejvražednější z táborů vyhlazovacích (*Vernichtungslager*), je vždy relativně nízký a nikdy nepřekročí počet sedmi či osmi praktiků.*** Na druhé straně, v rozporu s velice rozšířeným názorem, tito muži nejednají ze sadistických pohnutek. Jsou to řádní a poslušní lékařští praktici, přesvědčení, že rozkaz je rozkaz („*Befehl ist Befehl*"). Provádějí lékařské experimenty objednané nejprestižnějšími

---

* *Hauptsturmführer*, narozený v Poznani roku 1914. V táboře Osvětim-Brzezinka působil mezi prosincem 1941 a říjnem 1943, poté byl přidělen do tábora Gross-Rosen.

** Hlavní správní a hospodářský úřad SS (*SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt* – SS-WVHA).

*** Pro srovnání: počet SS pověřených střežením tábora je v roce 1940 sedm set; v lednu 1945 jich bude až 4 481.

lékařskými ústavy univerzit, s podporou velkých německých farmaceutických firem, aniž by si kladli otázky ohledně odporných skutků, kterých se dopouštějí. Jejich lékařské praktiky jsou součástí záměru zachování a rozvoje árijské rasy a vyhlazení židů, jak jej vypracoval Adolf Hitler, jemuž přísahali poslušnost: osvětimští lékaři vykonávají chladnokrevně své poslání a jejich příslušnost k SS a oddanost nacionálněsocialistické straně u nich mají převahu nad jejich profesionální identitou a etikou.

Jak vysvětlit intelektuální cestu těchto mužů, kteří si zvolili kariéru lékařů, aby pomáhali svým bližním? Jak se tito kultivovaní lidé s vytříbeným vkusem mohli podílet na takovém masakru? Otázky, které si kladl už spisovatel Isaac Bashevis Singer v roce 1957: „Co se děje v hlavě muže, když spaluje tělo dítěte? Musí přece na něco myslet, potřebuje nějaké ospravedlnění. Tak co mu tedy přijde na mysl? A potom, co řekne své ženě, snoubence, rodičům? Copak se takový muž vrátí večer domů ke své ženě a dětem a řekne: ‚Dneska jsem spálil padesát miminek'? A co jeho žena, jak bude reagovat? Co si myslí takový člověk, když uléhá ke spánku? Rád bych věděl, co se odehrává v mysli takového monstra."[4]

První, kdo se nad tím zamýšleli, byli deportovaní lékaři, kteří je v Osvětimi pozorovali. Je pravděpodobné, že měli stejné pocity jako deportovaný italský žid Primo Levi: „Byli stvořeni ze stejné látky jako my, byli to průměrné lidské bytosti, průměrně inteligentní, průměrně zlé: až na výjimky to nebyla monstra, měli stejnou tvář jako my."[5] Ale již roku 1946 doktor Joseph-Désiré Hafner* deportovaný do tábora v Osvětimi pochopil reálný dosah a reálný význam jejich

---

* Francouzský židovský lékař rumunského původu, narozený 1. července 1918 v Galaci v Moldávii a deportovaný transportem č. 8, odjíždějícím z Angers 20. července 1942.

skutků: „Gigantické zabíjení v Osvětimi nebylo neseno vášní, brutalitou, nepředvídatelností jako všechny ostatní masakry v historii. Bylo to cosi klidného, promyšleného, dlouze a metodicky studovaného… Využívání nových vědeckých poznatků, racionální, moderní organizace, to jsou charakteristiky nejtitánštějšího masakru lidí… Ti, kdo toto dlouhodobé vraždění navrhli, naplánovali a vykonávali, se projevili nejen jako pozoruhodní psychologové, ale také jako vynalézaví badatelé, obeznámení s posledními vědeckými objevy, talentovaní organizátoři, kteří dovedli po léta zásobovat pece krematorií miliony mužů, žen a dětí, přicházejících ze všech koutů Evropy… Osvětim předkládá problém lidskosti způsobem, který budí úzkost."[6]

Ve stejné době a na stejném místě, ale v přesně opačném směru deportovaní lékaři podávají důkazy nezlomnosti a vůle léčit stůj co stůj, s velmi omezenými prostředky, které mají k dispozici, nemocné a leckdy umírající, kteří je obklopují. Plní své poslání a patří přitom do „šedé zón**, jejíž nezbytnou součástí byly kompromisy a spolupráce s lékaři SS. Řada svědectví dokládá rady, pomoc nebo převzetí do péče, které přinesly úlevu či umožnily přežít. Deportovaná maďarská židovská lékařka Olga Lengyelová**, jejíž rodiče a oba synové byli právě před několika dny zabiti, vysvětluje, že v této angažovanosti znovu nalezla jistou důstojnost a smysl života, a připomíná, že „pocit, že děláte něco užitečného, stačí k tomu, aby vám vrátil síly".[7]

---

* Koncepci „šedé zóny", která označuje „hybridní třídu vězňů-funkcionářů, jež hrála důležitou roli ve fungování systému koncentračních táborů (…), jež současně spojuje i odděluje tábory pánů a otroků", vypracoval a zformuloval Primo Levi (Primo Levi, *Potopení a zachránění*, Praha, Mladá fronta 1993).

** Maďarská židovská lékařka, narozená roku 1908 (která žila v Kluži v Transylvánii), deportovaná s manželem, syny a rodiči v květnu 1944.

Je třeba pokusit se tuto nejčernější stránku historie medicíny prezentovat s využitím svědectví deportovaných lékařů, jejich pacientů v táboře, ale i lékařů SS, a přitom nezapomínat na evidentní fakt: svědectví deportovaných je jen svědectvím přeživších a z nich jen těch, kteří si dokázali uchovat svou schopnost pozorovat neporušenou i uprostřed chaosu. Ti promlouvají za všechny ty, kdo byli po nesčetném a nevýslovném utrpení pohlceni tímto gigantickým koncentračním táborem, který představuje, jak správně zdůraznil historik holokaustu Tal Bruttmann, „největší židovský hřbitov na světě, stejně jako největší hřbitov polský a cikánský“.[8]

PRVNÍ ČÁST

Zločinní lékaři

1

Vybudování lékařské organizace SS v Osvětimi

„Osvětim dodává hrůze dosud nevídanou dimenzi… Její cílený, metodický a selektivní charakter."

Vladimir Jankélévitch[1]

Lékaři SS přidělení do tábora Osvětim jsou nejčastěji absolventy nejprestižnějších německých univerzit. Tito mladí a nadšení lékaři se mohou opírat o solidní sumu znalostí a technických kompetencí, teoretických i praktických, nezbytných k výkonu své profese. Všichni jsou přesvědčeni o důležitosti svého poslání v organizaci tábora. Kromě toho vědí, že vězňům není třeba dokazovat lidské kvality, jako je empatie, slitování, laskavost, či dokonce úcta. Ale jak se mohli tito muži, před svým přidělením pokládaní za výtečné lékaře, uvnitř tábora změnit na monstra bez jakéhokoli lidského citu? Abychom mohli tuto otázku zodpovědět, je důležité zdůraznit prvořadou roli indoktrinace německého lékařského stavu národněsocialistickou ideologií. Jeho

příslušníci soudili, že úlohou lékařů je podílet se aktivně a energicky na vyhlazování „degenerovaných“, tedy osob s dědičným postižením či malformacemi, a osob nepatřících k árijské rase.

Lékaři v Hitlerově Německu

Leden 1933: Adolf Hitler se ujímá moci. Německo je tehdy nejindustrializovanější zemí Evropy, vlastí hudby a filozofie a národem v čele lékařského výzkumu. Německá lékařská věda dosáhla vynikající úrovně a je uznávaná po celém světě. Adolf Hitler to ještě neví, ale bude moci počítat s podporou německého lékařského stavu. Ten bude stále více a více indoktrinován nacistickou ideologií pod vlivem Národněsocialistického svazu německých lékařů*. Svaz prosazoval novou politiku veřejného zdraví opírající se o rasovou hygienu a požadoval zejména vytlačení židů z německé medicíny.**[,2] Na oplátku se režim třetí říše rozhodl zlepšit postavení německých lékařů a vyslyšet jejich požadavky, obnovit jejich důstojnost, čest a prestiž, které podle nich narušovala židovská dominance v lékařské profesi. Ale jak si tuto masivní a náhlou podporu lékařského stavu vysvětlit?

Aktivní podpora nacistického režimu

Čtyři roky předtím, než se Adolf Hitler chopil moci, je sepsán program Národněsocialistického svazu německých lékařů,

---

* *Nationalsozialistischer Deutscher Ärztebund* (NSDÄB), pod předsednictvím Gerharda Wagnera, založený na kongresu v Norimberku 3. srpna 1929, s početným členstvem. V roce 1933 bylo členy 11 000 lékařů, v roce 1938 již 30 000 a roku 1942 46 000.

** Počátkem roku 1933 tvořili židé 13 až 17 procent německých lékařů, mezi lékaři v Berlíně činil tento podíl 50 až 60 procent.

který probojovává cestu ideologii nacistické strany v lékařské profesi. Program vyzývá své členy, aby „infiltrovali německý lékařský stav a všechny zdravotnické profese a vnášeli tam profesionální koncepce (nacistického) světového názoru (*Weltanschauung*) a získávali pro tyto základní myšlenky veřejnost".[3] Jistý počet idealistických a zfanatizovaných lékařů, kteří vystudovali ve dvacátých letech 20. století, tak vstoupí do SS.* Pokládají se za „vojáky biologického boje" hitlerovského státu.[4] Bez výhrad přijmou koncepci vypracovanou Rudolfem Hessem, který v roce 1944 prohlásí, že národní socialismus není „nic jiného než aplikovaná biologie".[5] Úkolem hitlerovské lékařské vědy je zajišťovat ochranu čistoty „árijské rasy", a tedy eliminaci „nižších ras".[6] To znamená odmítnutí principu lásky k bližnímu, jak zdůrazňuje německý lékař Arthur Gütt v díle *Ziel und Weg* (Cíl a cesta), vydaném v roce 1931: „Láska k bližnímu, tento sterilní pojem, musí zmizet. (…) Nejvyšším úkolem (…) státu je zajišťovat život a všechny prostředky na jeho podporu pro osoby dobrého zdraví a bez dědičného postižení, aby se Německo jednou provždy mohlo těšit z dědičně zdravé a rasově čisté populace." Podle Gütta má tak „život jednotlivce smysl pouze ve světle tohoto konečného cíle".[7] Od této chvíle jsou nacističtí lékaři přesvědčeni, že jejich povinností je aktivně bojovat za odstranění „degenerovaných", tedy jedinců s dědičným postižením nebo trpících nějakou malformací, „asociálů" a osob, které nepatří k árijské rase.

Lékařský stav představuje jednu ze socioprofesních kategorií, které přijímají ideje národního socialismu s největším nadšením. Mezi lékaři je sedmkrát víc členů nacistické

* SS (zkratka z německého *Schutzstaffel*, což znamená „ochranné čety") je paramilitární a policejní nacistická organice, založená v roce 1925 k zajištění osobní ochrany Adolfa Hitlera. Je to jedna z hlavních organizací národněsocialistického režimu.

strany* než v jiných profesních skupinách německé společnosti.[8] Tak v roce 1937 je 45 procent lékařů členy strany[9], zatímco 26 procent je příslušníky SA**. Pro srovnání: do strany vstoupilo jen 24 procent učitelů základních škol a 11 procent učitelů středních škol.[10] Kromě toho je v NSDAP 80 procent profesorů lékařských fakult, což je nejvyšší podíl členů na univerzitní půdě.

To lze vysvětlit faktem, že studenti lékařství a mladí lékaři pod čtyřicet let jsou konfrontováni s hospodářskou krizí roku 1929 a s konkurencí židovských lékařů. Z 520 000 židů, kteří žijí v Německu v době Hitlerova nástupu k moci v lednu 1933, jich je asi osm tisíc lékařů***, kteří se často potýkají s nenávistí a závistí svých kolegů. Židovští lékaři jsou obviňováni, že v systému nemocnic a univerzit zabírají příliš mnoho místa a že své povolání vykonávají v obchodním duchu.

Segregace židovských lékařů v Německu

Počínaje rokem 1933 je německý lékařský stav pod vedením Říšské lékařské komory (*Reichsärztekammer*), stejně jako celá německá společnost, předmětem reorganizace – takzvané *Gleichschaltung*****. Ta spočívá v eliminaci veškerých opozičních sil vyloučením, zastrašováním a násilím. Kolektivní zájem má nyní přednost před zájmem jednotlivce, což všichni musejí povinně respektovat. Tento přístup hluboce mění základy práce lékařů a mentor Josefa Mengeleho, profesor

---

* Národněsocialistická německá dělnická strana (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*) je známá rovněž pod zkratkou NSDAP.

** *Sturmabteilung* (SA čili útočné oddíly) je paramilitární formace NSDAP.

*** V roce 1933 tvoří židé 15 procent aktivních německých lékařů.

**** *Gleichschaltung* (zglajchšaltování, synchronizace, srovnání kroku) je německý termín užívaný k popisu nacifikace německé společnosti po uchopení moci nacisty v roce 1933.

Otmar von Verschuer, může tehdy tvrdit, že „pacient už není osamoceným jedincem s požadavky souvisejícími jedině s jeho vlastní osobou, ale mnohem spíše členem jednotky, která mu je nadřazena, členem své rodiny, své rasy a svého národa“.[11] Nyní, jak v roce 1935 zdůrazňuje doktor Arthur Gütt, tehdy vedoucí říšského úřadu pro populační a rasovou politiku, „i při léčení jednotlivce a přijímání opatření týkajících se jeho osoby lékař nesmí ztrácet ze zřetele životní zájmy celého národa a zdravé populace“.[12] Intenzivní nacistická propaganda ostatně velice často přirovnává židy k nemoci, k choroboplodným mikrobům, respektive k rakovinnému nádoru. Tehdy vládnoucí názory pozoruhodně shrnuje historik lékařství Yves Ternon: „Nacistický lékař už má jen jediného pacienta, německý národ, chápaný jako tělo, jehož zdravé buňky je třeba zachovat a choré buňky odstranit.“[13]

V tomto rámci hitlerovský režim přijímá antisemitská opatření a židovští lékaři jsou vylučováni ze své profese, a to s podporou a aktivní spoluprací téměř všech kolegů, kteří mají z této lukrativní příležitosti prospěch. Židovští profesoři už nesmějí vyučovat na univerzitách. Na základě zákona o obnově úřednického stavu (*Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums*) ze 7. dubna 1933 jsou propouštěni z klinik a nemocnic spadajících pod Národní zdravotní pojišťovnu. Mnoho židovských lékařů plně integrovaných do německé společnosti je nuceno emigrovat, zejména do Spojených států a Palestiny.* Velká část německých lékařů přijímá tato opatření se zadostiučiněním, poněvadž jim přinášejí příležitost získat místa kolegů, kteří se museli svých funkcí vzdát.** Od září 1938 je židovským lékařům zakázáno léčit

* Po roce 1945 se jich do Německa vrátilo jen pět procent.

** Sto třicet osm členů lékařské fakulty nemocnice Charité bylo propuštěno nebo nuceno odejít.

nežidovské pacienty a používat lékařský titul (*Arzt*). Od této chvíle už budou označováni pouze jako „pověření ošetřováním nemocných“ (*Behandler*).

1940–1941: koncentrační tábor v Osvětimi

S vypuknutím války roku 1939 mají nacističtí vedoucí představitelé velice vágní představu o rozlišení práva zabíjet v rámci bojů a práva na vyhlazování těch, jimž hitlerovský režim upírá právo na existenci. Usmrcování nemocných trpících psychickými nemocemi v průběhu *Aktion T4*,* jež oficiálně začíná dnem vstupu německých jednotek do Polska, je první etapou spirály vyhlazování z rozhodnutí hitlerovského režimu. Po jejím přerušení v srpnu 1941 následuje vyhlazování nemocných vězňů neschopných práce v koncentračních táborech – obzvláště v Osvětimi, kde dostane kódové označení *14f13*. Americký psychohistorik Robert Lifton pokládá toto „zvláštní zacházení“ *14f13* (označované též *Sonderbehandlung 14f13*) za klíč, který nám umožňuje spojit přímou lékařskou vraždu (eutanazii) s medikalizovaným vražděním v koncentračních táborech (genocidou). Velká část personálu zapojeného do akce se tak „rekvalifikuje“ na realizaci programu vyhlazování židů se stejnou pseudomedicínskou frazeologií a podobnou logikou rozdělení úkolů, jež umožňuje specifikovat odpovědnost každého z protagonistů. Tábor v Osvětimi, který se během celé své historie nepřestával postupně rozšiřovat, je pokládán za završení hrůzné hitlerovské ideologie na poli její vyhlazovací politiky.

---

* Viz předmluva.

Malé polské městečko

Historie tábora v Osvětimi začíná tři měsíce po vpádu do Polska, když všeobecné vedení SS 25. ledna 1940 rozhodne o zřízení koncentračního tábora (*Konzentrationslager, KL* nebo *KZ*) ve starých kasárnách polské armády, tvořených dvaadvaceti zchátralými a hmyzem zamořenými budovami, jižně od malého polského městečka Osvětim (za rakouského mocnářství zvaného Auschwitz). Podle instrukcí *Reichsführera* SS Heinricha Himmlera Richardu Glücksovi, šéfovi Inspekce koncentračních táborů, je třeba vytvořit zónu pro věznění Poláků zatčených v rámci masivní represivní politiky realizované nacistickou okupací. Výhodou místa je, že je situováno v blízkosti významného železničního uzlu, nemá však kvalitní infrastrukturu.* Potvrdí to několik inspekcí, ale 27. dubna 1940 Himmler přesto nařídí, aby tam byl vybudován koncentrační tábor.

Hodnostáři SS svěří tento úkol Rudolfu Hössovi, militantnímu nacistovi, který vstoupil do strany hned po jejím vzniku, a vzornému esesmanovi, jenž zahájil svou kariéru v systému koncentračních táborů** roku 1934 v Dachau. Úřady vědí, že se svého úkolu zhostí s využitím brutálních metod, které používal v Dachau a potom

---

* Zpráva z 26. března 1941 konstatuje, že voda tam není pitná.

** První koncentrační tábory byly zakládány po stovkách v celém Německu brzy po jmenování Hitlera kancléřem v lednu 1933. Sloužily k věznění politických oponentů, skutečných i domnělých. V roce 1943, kdy oficiálně dostaly označení „koncentrační tábory", byla jejich správa centralizována a svěřena Himmlerem *SS-Standartenführerovi* Theodoru Eickemu, který byl od roku 1933 pověřen řízením prvního z nich, Dachau (založeného v březnu 1933), kde vybudoval strukturu a organizaci, které sloužily tomuto systému táborů za vzor. Rudolf Höss byl mezi jeho prvními asistenty. Eicke většinu táborů zrušil a od roku 1937 ponechal jen čtyři: Dachau u Mnichova, Sachsenhausen u Berlína, Buchenwald u Výmaru a ženský tábor v saském Lichtenburgu.

v Sachsenhausenu, kde velel strážím. Dne 4. května 1940 je oficiálně ustanoven velitelem a začínají práce na úpravách tábora. O šestnáct dní později přijíždí na místo *SS-Hauptscharführer* Gerhard Palitzsch s kontingentem třiceti německých vězňů podle obecného práva (jinak řečeno zločinců a zlodějů[14]), kteří byli do té doby internováni v táboře Sachsenhausen. Těchto třicet vězňů, kteří již měli s koncentračními tábory solidní zkušenost, je v rámci samosprávného systému pověřeno suplováním SS v jejich funkcích. Tito dobře živení muži mají právo rozhodovat o životě a smrti deportovaných a zavedou v táboře kázeň, jakkoli si jsou dobře vědomi svého choulostivého postavení, které závisí na blahovůli SS. Lídrem těchto vězňů, který je pověřen velením nad nimi, je muž obzvlášť známý sadismem a krutostí: Bruno Brodniewicz. Je internován kvůli zločinům, jichž se od roku 1934 dopouštěl v táboře Lichtenburg. Téhož dne přijede asi patnáct dalších esesáků, jejichž úkolem je posílit ostrahu tábora, mezi nimi dva zkušení důstojníci SS, kteří budou pověřeni jeho řízením: Josef Kramer a Karl Fritzsch – ti přišli z táborů v Mauthausenu a Dachau.*

Budování tábora

Dne 14. června 1940, v den, kdy Němci vstupují do Paříže, přijíždí do Osvětimi první transport sedmi set dvaceti osmi polských politických vězňů z vězení v Tarnowě. Napřed jsou ubytováni v budovách tabákové manufaktury, v červenci 1940 jsou přeloženi do nedalekých baráků vojenských

* Josef Kramer, v roce 1934 pouhý strážný v koncentračním táboře Dachau, rychle stoupal po kariérním žebříčku v koncentračních táborech Sachsenhausen a potom Mauthausen. Karl Fritzsch, který vstoupil do SS v roce 1930, přišel do Dachau v roce 1934. Odpovídal za mučení, stane se známým svou krutostí a Rudolf Höss ho obviní, že byl první, kdo navrhl používat cyklon B pro masové vyhlazování.

kasáren, do míst později označovaných jako „Auschwitz I“.* Většinou jde o mladé vězně ve věku osmnácti a devatenácti let, kteří se chtěli přidat k polské armádě ve Francii. Hned po příchodu jsou deportovaní přidělováni na práci při opravách a instalacích baráků, neboť úřady SS požadují rychlé zřízení tábora. Práce na údržbě jsou realizovány s minimem nástrojů, v nepřerušovaném a vyčerpávajícím tempu, vězni jsou biti a šikanováni. Celková úmrtnost je vysoká a od prvních měsíců silně roste.** Životní podmínky jsou natolik těžké, že deportovaní v průměru přežijí jen tři až čtyři měsíce.[15] Esesáci pověření ostrahou se nesnaží snížit nemocnost a úmrtnost deportovaných do Osvětimi tím, že by zvýšili příděly potravin nebo zlepšili podmínky ubytování. Vedení tábora se nesnaží optimalizovat pracovní síly, protože ví, že může počítat s pravidelným přísunem transportů nových deportovaných.

Lékaři SS přicházejí

Sotva byl tábor v Osvětimi založen, je jmenován *Standortarzt* (posádkový lékař nebo šéflékař tábora) *SS-Hauptsturmführer**** Max Popiersch, který bude mít na starosti lékařskou péči o deportované, o stráže pověřené ostrahou a dohled nad všemi sanitárními a hygienickými zařízeními.***** Jeho úko-

---

* V roce 1943 je tábor rozdělen na tři části: z Birkenau (Brzezinka) tři kilometry od Auschwitzu I se stává „Auschwitz II“ s vyhlazovacím zařízením a obrovským pracovním táborem. Monowitz-Buna, pracovní tábor vzdálený čtyři až šest kilometrů, je nyní „Auschwitz III“. Auschwitz I bude „kmenovým táborem“ (*Stammlager*).

** Do prosince 1940 je třeba počítat s dvěma sty dvaceti mrtvými za měsíc, plus cca sedm set mrtvých za měsíc v prvním pololetí 1941.

*** Srovnávací tabulka hodností je uvedena v příloze B na konci knihy.

**** Tuto funkci budou postupně vykonávat: *SS-Obersturmführer* Oskar Dientsbach (od podzimu 1941 do 2. května 1942), *SS-Hauptsturmführer*